

Ф. СКОТТ ФІЦДЖЕРАЛЬД

ПО ЦЕЙ БІК РАЮ

*Переклад з англійської
Олекси НЕГРЕБЕЦЬКОГО
та Олени ЛОМАКІНОЇ*

Київ
“ЗНАННЯ”

Присвячую СИГУРНІ ФЕЙ

*...По цей бік раю
З мудрості втіхи немає.
Руперт Брук*

*Досвід — це слово, яким люди
називають свої помилки.
Оскар Вайльд*

КНИГА ПЕРША

Романтичний егоїст

Розділ 1. Ейморі, син Беатріс

Ейморі Блейн успадкував од матері всі риси, окрім кількох ледь помітних, завдяки яким він хоч чогось був вартий. Його батько, слабкий, мовчазний чоловік з любов'ю до Байрона й зі звичкою дрімати над Британською енциклопедією, розбагатів у тридцять років завдяки смерті двох старших братів, успішних чиказьких маклерів, і в першому напливі почуттів подався в Бар-Гарбор, де познайомився з Беатріс О'Гара. Унаслідок чого Стівен Блейн передав нащадкам свій трохи нижчий шести футів зріст та схильність вагатись у вирішальні моменти — ці дві риси проявилися в його сині Ейморі. Багато років він ширяв десь на задньому плані сімейного життя — скромний чоловічок з обличчям, напівприхованим шовковистим волоссям, позбавленим життя, постійно заклопотаний “турботою” про дружину, постійно гноблений думкою, що він її не розуміє і неспроможний зрозуміти.

Зате Беатріс Блейн — ото була жінка! Її ранні фотографії, зроблені в батьківському маєтку в Лейк-Дженіва, штат Вісконсин, чи в Римі коло монастиря Святого Серця — марнотратне виховання, доступне в часи її юності тільки дочкам особливо багатих батьків — зафіксували виняткову ніжність рис, досконалу вишуканість і простоту вбрання. Вона одержала блискучу освіту, її молодість минула в сяйві Ренесансу, вона була втаємничена в найостанніші плітки про найдревніші римські роди; її знали на ім'я, як казково багату американку, кардинал Віторі та королева Маргерита, не кажучи вже про менш відомих знаменитостей, про які й почути можна було тільки маючи певну культуру. В Англії вона навчилася надавати перевагу віскі з содовою, а не вину, а за зиму, проведену у Відні, її світські розмови стали різноманітніші й сміливіші. Одно слово, Беатріс О'Гара всотала виховання, яке в наш час просто неможливо уявити; виховання, що вимірюється не кількістю речей та людей, які можна зневажати чи якими можна чаруватися; культуру, багату всіма мистецтвами й традиціями, однак цілковито позбавлену ідей — і саме наприкінці тієї доби, коли великий садівник зрізав усі гірші троянди, щоб вивести один бездоганний пуп'янок.

Коли розваги їй почали набридати, вона повернулася в Америку, зустріла Стівена Блейна й вийшла за нього заміж — тільки тому, напевно, що трохи втомилася, трохи засумувала. Свое єдине дитя вона виношувала цілу надокучливу осінь та зиму і привела на світ у весняний день 1896 року.

У п'ять років Ейморі вже був їй чудовим компаньйоном. Він мав золотисто-каштанове волосся, великі гарні очі, до яких йому ще годилося дорости, меткий розум, уяву та смак до вишуканого вбрання. З трьох до дев'яти років він об'їздив з матір'ю всю країну в особистому вагоні її батька — від Коронадо, де матері було так нудно, що в неї аж стався нервовий зрив у розкішному готелі, і до Мехіко, де вона підхопила легку, майже епідемічну

форму сухот. Ця недуга їй сподобалась, і згодом вона зробила її невід'ємною частиною своєї атмосфери — особливо після кількох добрих чарок.

Отож, поки більш чи менш щасливі багаті хлопчачки сварилися з гувернантками на узбережжі коло Ньюпорта, чи терпіли ляпанці, чи слухали нотації, чи вголос читали уривки з “Наважуйся і дій”, чи з “Френка на Міссісіпі”, Ейморі кусав покірних посильних у готелі “Волдорф”, долав природну огиду до камерної музики та симфоній і зазнавав у край особливого виховання від рідної матері.

— Ейморі.

— Що, Беатріс? (Дивно називати матір на ім'я, але вона так захотіла.)

— Дорогенький, і не думай уставати з ліжка. Я завжди підозрювала, що ранне вставання діє людині на нерви. Клотильда вже звеліла принести тобі сніданок сюди.

— Ну добре.

— Ейморі, я сьогодні почуваюся дуже старою, — зітхала вона, і лице її застигало чудовою камеею смутку, голос чарівно знижувався, руки легко злітали, мов у Сарі Бернар. — Нерви мої на межі. На грані. Завтра виїдемо з цього жахливого міста й подамося шукати сонечка.

Проникливі очі Ейморі дивляться крізь переплутане волосся на матір. Навіть у цьому віці він уже не має щодо неї ілюзій.

— Ейморі.

— Слухаю.

— Прийми гаряченну ванну — яку тільки витерпиш — щоб заспокоїти нерви. Можеш у ванні почитати, якщо хочеш.

Вона напихала його уривками з “*Fêtes Galantes*”¹ Дебюссі, коли йому не було ще й десяти; в одинадцять він

¹ “*Fêtes Galantes*” (“Вишукані свята”) — музичні етюди французького композитора Клода Дебюссі, написані на вірші Поля Верлена. (Тут і далі — прим. ред.)

вільно, ніби між іншим, говорив про Брамса, Моцарта й Бетховена. Якось по обіді, коли його лишили самого в готелі в Гот-Спрингс, він покуштував матиного абрикосового лікеру, і оскільки той йому засмакував, то швидко сп'янів. Якийсь час це було весело, однак на радощах він спробував ще й сигарету, що викликало вульгарну, плебейську реакцію. Хоч цей випадок і налякав Беатріс, та водночас потай розважив її. Наступне покоління назвало б це "її стиль".

— Цей мій син, — він чув, як вона якось сказала це повній кімнаті святоблжих, захоплених жінок, — такий розумний і такий чарівний, проте дуже чутливий. Ми всі дуже чутливі. Отут, знаєте.

— Її рука сліпучо вималювалася на тлі прекрасного бюсту; потім, стививши голос до шепоту, вона розповіла їм про абрикосовий лікер. Дами веселились, бо з неї була добра оповідачка, проте багато ключів того вечора повернулося в замках буфетів супроти можливого зазіхання маленького Боббі чи Барбари...

Їхні сімейні подорожі проходили незмінно: дві покоївки, власний вагон (чи містер Блейн, коли він бував досяжний) і дуже часто — лікар. Коли Ейморі захворів на коклюш, четверо спеціалістів презирливо поглядали один на одного, горблячись навколо його ліжка; коли він підчепив скарлатину, кількість присутніх, разом з лікарями та доглядальницями, сягла чотирнадцяти. Однак організм у нього був міцний, і він одужав.

Рід Блейнів не пов'язувався з якимось певним місцем. Вони були просто Блейни з Лейк-Дженіви; замість друзів їм вистачало численних родичів, і вагу вони мали неабияку від Пасадени до мису Код. Проте Беатріс дедалі більше прагнула нових знайомств, оскільки деякі розповіді, наприклад, історію її тілесної конституції разом із багатьма поправками та спогади про життя за кордоном, їй необхідно було регулярно повторювати. Цих тем, як і фрейдистських снів, треба було позбуватись, інакше вони б свою хазяйку здолали, взявши в облогу її нерви.

Однак до американок, особливо до переїжджених уродженок Заходу, вона ставилася критично.

— У них акцент, дороженький, — казала вона Ейморі. — Не південний акцент і не бостонський, і не акцент, характерний для якоїсь місцевості, а просто акцент, — вона почала фантазувати. — Нахапаються старих, мілля побитих і покинутих напризволяще лондонських акцентів — бо хтось же має ними користуватися — і говорять, наче англійський лакей після кількох років праці в Чиказькій опері, — що вона каже далі, важко розібрати. — Напевно... є період у житті кожної західнячки: вона відчуває, що її чоловік досить багатий, щоб вона могла завести собі акцент. Вони цим хочуть вразити мене?

Беатріс вважала своє тіло сукупністю немочі, але й душу сприймала як так само хвору і тому важливу в її житті. Колись вона була католичкою, проте, виявивши, що священники приділяють їй безмежно більше уваги, коли вона перебуває в процесі втрати чи набуття віри в матір-церкву, втрималась на чарівно хиткій позиції. Частенько вона жалілася на буржуазність американського католицького духовництва і була впевнена, що якби жила під сінню величних європейських соборів, то душа її і досі б горіла тонким племінцем на могутньому вівтарі Риму. Загалом, після лікарів священники були її улюбленою розвагою.

— Ах, єпископе Вістон, — проголошувала вона, — я не хочу говорити про себе. Уявляю, який потік істеричок б'ється об ваші двері, вимолюючи, щоб ви були "симпатіко"... — а потім, через інтервал, заповнений реплікою священника: — та мій настрої, на диво, інакший.

Тільки єпископам та вищим за них саном вона звіряла таємницю своїх духовних взаємин. Коли вона вперше повернулася з-за кордону, то в Ашвілі познайомилася з юнаком-язичником, наслідувачем Свінберна, чиї палкі поцілунки та несентиментальні розмови вона сприйняла зі зваженою пристрасстю. Щоб не наробити дурниць, вони обговорили всі "за" й "проти" своїх почуттів як мислячі люди, і врешті вона вирішила вийти заміж за чоловіка

свого рівня, а юний язичник з Ашвіля пережив духовну кризу, влився в лави католицької церкви, і тепер він — монсеньйор Дарсі.

— Ба більше, місіс Блейн, він і досі чудовий співрозмовник — та ще й права рука кардинала.

— Я знаю, Ейморі коли-небудь до нього звернеться, — зітхнула прекрасна дама, — і монсеньйор Дарсі його зрозуміє так само, як зрозумів мене.

У тринадцять років Ейморі став високий і стрункий, ще більше схожий на свою кельтську матір. Вчився він принагідно — мати вважала, що після кожного переїзду він має продовжувати навчання з того місця, де зупинився. І хоча жодному вчителю не вдалося з'ясувати те місце, де він зупинився, та розум у хлопця все одно був у дуже добрій формі. Але після відплиття з Беатріс у напрямку Італії в нього лопнув апендикс, можливо, через те, що надто часто їв у ліжку, і після низки несамовитих телеграм у Європу та в Америку на подив пасажирів величезний пароплав повільно розвернувся назад до Нью-Йорка, щоб висадити Ейморі на пристані. Визнайте, що це був не тільки порятунок, це було ще й чудо.

Після операції у Беатріс стався нервовий зрив, підозріло схожий на білу гарячу, і Ейморі залишили в Міннеаполісі, де йому судилося провести два роки в тітки й дядька. Там його й захопило грубе, вульгарне дихання цивілізації Дикого Заходу, причому захопило, як то кажуть, зненацька.

ПОЦІЛУНОК ДЛЯ ЕЙМОРИ

Він це читав, кривлячи губи.

Я влаштовую вечір катання на санях, — було написано, — у четвер, сімнадцятого грудня, о п'ятій дня, і буду вельми рада, якщо Ви зможете прийти.

Щиро Ваша Майра Сен-Клер

Прохання відповісти

Він пробув у Міннеаполісі два місяці, і найбільше за цей час переймався тим, щоб приховати від “інших хлопців зі школи”, наскільки вищим за них він себе вважає — хоч це переконання й ґрунтувалось на сипкому піску. Якимось він похизувався був знаннями на уроці французької (він ходив на французьку зі старшокласниками), на превелике збентеження містера Рідона, чий акцент Ейморі зневажав, і на радість класові. Містер Рідон, який десять років тому прожив кілька тижнів у Парижі, щоб помститись, щоразу запитував його про неправильні дієслова, сам при цьому підглядаючи в підручник. Іншого разу Ейморі надумав відзначитись на уроці історії, і наслідки були катастрофічні, бо навколо були його однолітки і вони потім цілий тиждень гукали один одному, перекиривляючи його манеру говорити: “Е-е, я гадаю, шьцьо емериканська революція була знечньою мірою спревою середніх класіф” або: “Вошінгтон походиф зі шьяхетної родини...”

Ейморі винахідливо намагався порятуватись, навмисно помиляючись. Два роки тому він якраз почав читати книжку з історії Сполучених Штатів, і хоч вона охоплювала тільки період до Війни за незалежність, та мати все одно виснувала, що книжка просто неймовірна.

Найгірше Ейморі давався спорт, проте, зрозумівши, що вплив і популярність у школі забезпечують саме успіхи в спорті, він одразу люто й наполегливо накинувся на зимові види, і, хоч йому боліли й підверталися ноги, щодня по обіді відважно нарізав на ковзанці коло за колом, питаючи себе, коли вже хокейна ключка перестане незрозуміло чому зачіпатися за ковзани.

Запрошення міс Майри Сен-Клер покататись на саянях цілий ранок пролежало в кишені пальта, в інтенсивному фізичному контакті з облиплим усяким сміттям шматком арахісових козинаків. В обід він, зітхнувши, вийняв його на світ божий і, ще раз зітхнувши, трохи поміркувавши й накидавши чернетку на задній палітур-

ці підручника Коллара й Деніела “Перший рік вивчення латини”, видав на-гора відповідь:

Дорога міс Сен-Клер!

Ваше щиро чарівне запрошення на вечір у четвер увечері щиро мене сьогодні вранці потішило. Я буду вельми радий і вчарований засвідчити свою пошану в четвер увечері.

*З повагою
Ейморі Блейн*

Отож у четвер він задумливо пройшов по слизьких, покоцаних лопатами тротуарах до Майриного дому рівно о пів на шосту — спізнення, яке, на його думку, сподобалось би матері. Зачекав на порозі, безтурботно напівзаплющивши очі й до найменшої деталі розпланувавши свій вхід. Через усю вітальню, не поспішаючи, він підійде до місіс Сен-Клер і скаже з безпомилково правильними інтонаціями:

“Дорога місіс Сен-Клер, даруйте, що я так страшенно запізнився, просто моя покоївка — він затнувся, зрозумівши, що це було б цитування, — просто ми з моїм дядьком повинні були зустрітися з одним чоловіком... Так, ми познайомилися з вашою чарівною дочкою в школі танців”.

Потім він потисне всім руки, легенько, по-іноземному вклониться накрохмаленим дівчаткам, кивне хлопцям, які стоятимуть тут і там заціпенілими групами, в які збилися зі страху.

Двері широко розчинив дворецький (один із трьох у всьому Міннеаполісі). Ейморі переступив поріг і зняв шапку й пальто. Його трохи здивувало, що з сусідньої кімнати не чути жвавого цвірінькання, але він вирішив, що сьогоднішній прийом цілком офіційний. Йому це сподобалось, як сподобався й дворецький.

— Міс Майра, — сказав він.

На його подив, дворецький жахливо вишкірився.

— Еге ж, — заявив він, — вона вдома.

Дворецький не підозрював, що спроба прикинутись лондонським кокні йому не личить. Ейморі холодно на нього глянув.

— Але, — продовжив дворецький, підвищуючи голос, — вона вдома сама. Гості порозходились.

Ейморі аж ахнув із жаху:

— Що?

— Вона лишилася чекати Ейморі Блейна. Це ж, мабуть, ви? Мати їй сказала, що як ви з'явитесь до п'ятої тридцять, то щоб разом доганяли їх на "Пакарді".

Відчай Ейморі викристалізувався, коли з'явилася сама Майра — по вуха закутана в пальто з верблюжої шерсті, лице сердите, ввічливий тон давався їй важко:

— Привіт, Ейморі.

— Привіт, Майро, — усім своїм виглядом він показував, що ледве живий.

— Ти все-таки сюди добрався.

— Я все розкажу. Ти, мабуть, не чула про автомобільну аварію, — фантазував він.

Майра широко розплющила очі:

— Хто в неї потрапив?

— Ну, — продовжив він відчайдушно, — дядько, тітка і я.

— Хоч когось убило?

Ейморі витримав паузу, а потім кивнув.

— Дядька? — в її голосі чулась тривога.

— Та ні, тільки коня... такого, сірого.

У цьому місці ірландець-дворецький захихотів.

— Мабуть, і машину вбило, — припустив він. Ейморі з чистою совістю послав би його на дибу.

— Ну то ми поїдемо, — сказала Майра холодно. — Розумієш, Ейморі, сани було замовлено на п'яту, і всі вже зібралися, тому ми не могли чекати...

— Я нічого не міг удіяти.

— І мама сказала мені чекати до пів на шосту. Ейморі, ми доженемо сани, перш ніж вони доїдуть до клубу "Міннегага".